

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-550-1-18>

FORMATION OF LEGAL AWARENESS AS A DIRECTION OF LEGAL EDUCATION OF ADOLESCENTS

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ЯК НАПРЯМ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ

Kryshchuk K. I.

*Master of Educational Sciences,
Teacher
Odessa Professional College
of Transport Technologies
Odessa, Ukraine*

Кришчук К. І.

*магістр освітніх, педагогічних наук,
викладач
Одеський фаховий коледж
транспортних технологій
м. Одеса, Україна*

Правова свідомість виступає однією з ключових форм людської та суспільної свідомості, нарівні з політичною свідомістю, мораллю, мистецтвом, релігією, наукою та філософією.

Правосвідомість – сукупність поглядів, ідей, уявлень, а також почуттів, емоцій та переживань, що виражають ставлення людей до чинного або бажаного права й до інших правових явищ. Ідеться про те, як люди розуміють і сприймають право, як його розуміють і яким хочуть бачити в ідеалі [1, с. 204].

Правосвідомість тісно пов'язана із знанням права, відношенням до нього та поведінкою у правовій сфері. Центральним елементом правосвідомості є усвідомлення людських прав і свобод, оцінка права з позиції його відповідності загальнолюдським цінностям, закріпленням у міжнародних документах про права людини.

Саме в підлітковому віці, в період формування духовних і моральних основ, закладається фундамент життєвих цінностей особистості.

Правове виховання виконує роль однієї з ключових функцій держави, і Україна приділяє значну увагу його впровадженню. На формування правосвідомості та поведінкових моделей впливає багато чинників, серед яких особливості виховання і моральний клімат у родині, законслухняна поведінка батьків, а також якісний рівень освітнього процесу в навчальних закладах різного типу.

Додатково становлення правової свідомості значною мірою залежить від доступності і зрозумілості державних послуг для громадян, дотримання державними службовцями законодавчих норм і стандартів професійної етики, а також забезпечення доступного правосуддя та ефективного судового захисту порушених прав.

Формування правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає значного підвищення рівня правосвідомості й правової культури всіх учасників суспільних відносин. Реалізація цих завдань значною мірою залежить від якості правового виховання та освіти населення. Ще за часів античності, у Греції та Римі, громадян із раннього віку привчали до поваги як до законів, так і до встановлених правил, що стало основою для формування системи правового виховання.

У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності визначено, що метою громадянської освіти є формування і розвиток у громадян України громадянських компетентностей, спрямованих на утвердження і захист державності та демократії, здатності відстоювати свої права, відповідально ставитися до громадянських обов'язків, брати відповідальність за власне життя, за налагодження гармонійних стосунків між членами сім'ї, за життя територіальної громади [2, с. 2].

Залучення підлітків до злочинного середовища та прийняття ними протиправних норм відбувається в сучасному суспільстві вже на ранніх етапах життя. Це створює певну закономірність: чим раніше людина вступає на злочинний шлях, тим швидше вона досягає статусу небезпечного рецидивіста.

Неповнолітні, вчиняючи злочинні дії, нерідко не замислюються про законодавчі норми. Їхні мотиви найчастіше позбавлені прямої протиправності, наприклад: прагнення отримати авторитет серед однолітків, демонстрація сміливості, наслідування поведінки дорослих або бажання матеріального достатку. Оцінюючи власні мотиви, вони зазвичай не враховують правові аспекти. Однак, обираючи способи реалізації своїх намірів, підлітки повинні зважати на законодавчі вимоги й співвідносити свої дії з нормами права. Для досягнення цього важливо формувати у них повагу до закону через виховання і освітні заходи.

Розвиваючи правосвідомість підлітків, важливо спрямовувати їх не лише на те, щоб вони засвоювали правові знання формально, але й на освоєння навичок їх практичного застосування в повсякденному житті. У цьому й полягає основна мета правового виховання.

Правове виховання – виховна діяльність закладу освіти, правоохоронних органів, спрямована на формування у студентів правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки [4, с. 336].

Формування в неповнолітніх уміння обирати правильну лінію поведінки в різних життєвих обставинах неможливе без правового виховання. Воно передбачає пояснення сутності та призначення

законів, надання необхідних правових знань і розвиток у молоді навичок дотримання законодавства.

У процесі правового виховання важливо враховувати гендерні особливості становлення правосвідомості підлітків. Гендер визначається як соціально-біологічна характеристика, що окреслює поняття «чоловік» і «жінка». Історично й культурно склалося так, що діти виявляють більшу чутливість до порад і прикладу одного з батьків тієї ж статі, прагнучи переймати саме його поведінкову модель. З цієї причини виховання дівчат зазвичай покладалося на жінок, а хлопців – на чоловіків.

Підлітковий вік є періодом глибоких змін: переосмислення цінностей, усвідомлення власного «Я» та процесів статевого дозрівання. У цей час підлітки не тільки починають чітко ідентифікувати себе з певною статтю, але й усвідомлюють очікування дорослих щодо їхньої поведінки відповідно до цих гендерних ролей.

У формуванні правосвідомості підлітків чітко простежуються гендерні стереотипи, такі як «влада-підпорядкування», «абстрактність-конкретність», «радикалізм-консерватизм». У дівчат правосвідомість найчастіше демонструє вплив стереотипів чемності, покірності та схильності до підпорядкування. Прогалини в їхніх знаннях про правову реальність зазвичай заповнюються уявленнями про правомірну поведінку, основаними на моральних нормах і вже накопичених знаннях.

Хлопці, на відміну від дівчат, менше схильні до підпорядкування встановленим правилам. Якщо їм ці правила незрозумілі або не видаються достатньо обґрунтованими, вони можуть бути більш схильними до порушень.

Разом з тим правосвідомість як така охоплює не лише знання та уявлення про право, а й почуття, волю, мислення, уяву, а також підсвідомий духовний досвід особистості.

Ефективним фактором правового виховання виступає групова свідомість, яка формується на основі стійких інтересів колективу. Особливо це стосується роботи з групами неповнолітніх правопорушників, де групове виховання значно перевершує індивідуальне за результативністю. У таких групах відбувається не лише процес навчання, але й передача позитивного досвіду між їхніми учасниками. Цей підхід докладно описаний у працях А. С. Макаренка, де колектив виконує роль ключового регулятора та інструмента правового виховання.

Ефективність правового виховання залежить від дотримання таких принципів, як гуманність, послідовність і системність у здобутті

правових знань, гармонійне поєднання правового та морального виховання, а також високий рівень професійної підготовки фахівців.

Правова освіта населення полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків. Правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства. [3, с. 3].

Правова культура підлітка відображає ступінь та особливості його розвитку. Цей розвиток, у свою чергу, знаходить вираз у рівні правової поведінки особистості. Таким чином, правова культура виступає важливою складовою частиною процесу виховання.

Важливим аспектом культури суспільства є рівень реалізації принципів верховенства права та правового закону в повсякденному житті. Для досягнення законності необхідно, щоб у суспільстві ефективно діяла система правової освіти та виховання. Вона повинна охоплювати правову культуру індивіда, суспільства загалом і професійну правову культуру.

Література:

1. Дем'яненко А. Умови формування правової свідомості в підлітків у процесі роботи громадського об'єднання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2017. № 2. С. 203–208. URL: <https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/issue/view/107/15> (дата звернення: 04.03.2025).
2. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження КМУ від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2025)
3. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року N 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 03.03.2025).
4. Фіцула М. Педагогіка вищої школи : навч.посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2014. 456 с.